

ombudsman
veřejný ochránce práv

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy

Zpráva z návštěv zařízení 2022

SHRNUTÍ

1

Institucionální výchova postrádá koncepci. Zákon o ústavní a ochranné výchově, který s drobnými úpravami platí již téměř 20 let, neodpovídá současným potřebám dětí. Zákon byl přitom vytvořen a přijat s ambicí posloužit pouze jako přechodná norma, na kterou měla záhy navazovat zcela nová propracovaná koncepce systému náhradní péče o ohrožené děti. To se ovšem do současné doby nestalo. Chybějící koncepce se přitom prolíná do většiny problematických oblastí z praxe ústavních zařízení, na které tato zpráva upozorňuje. Jedním z hlavních účelů zprávy je přidat se k již existujícím impulsům k zahájení prací na novém řešení náhradní péče o ohrožené děti.

2

Právní úprava dostatečně nezohledňuje specifika péče o děti se speciálními potřebami. Výchovné, vzdělávací a bezpečnostní metody, jež jsou v péči o tyto děti na základě odborného posouzení využívány, často zasahují do jejich základních práv, a proto musí mít, včetně nastavení systému jejich kontroly, jasný podklad v právní úpravě. Péče je často nedostatečně individuální. Chybí zde zákonem daná specifika výchovně léčebné péče a povinnosti zajistit odbornou a intenzivní individuální péči² i s případnými režimovými opatřeními, zasahující-li do práv dítěte. Právní řád neupravuje léčebnou složku výchovně léčebného režimu a neexistují ani standardy, které musí zařízení poskytující výchovně léčebnou péči splňovat.

3

Prostory zařízení (zejména výchovných ústavů a dětských domovů se školou) jsou často pro poskytování náhradní péče dětem nevhodné. Zařízení sídlí ve starých, často zámeckých budovách s dlouhými studenými chodbami, kterými se děti přesouvají do hromadných jídelen. Vnitřní prostory těchto zařízení mnohdy

---

2. Srov. § 2 odst. 10 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

působí dojmem instituce, nikoliv domova. Prostředí je viditelně odosobněné. Zařízení velkokapacitního typu jsou obvykle situována v menších obcích a mimo běžnou zástavbu, což přispívá sociální izolaci dětí a jejich ostrakizaci okolím. Zařízení sídlící v historických objektech vynakládají velké objemy finančních prostředků na jejich údržbu a provoz. Po přesídlení zařízení do vhodnějších, menších a soběstačnějších objektů by mohly být tyto prostředky investovány do zkvalitnění péče o děti a do personálu.

4

Život v zařízení by měl být v co nejvyšší míře uzpůsoben potřebám dětí. Neměl by se řídit provozními či organizačními potřebami zařízení. V závislosti na kapacitě zařízení vniká potřeba organizovat větší počet dětí v jednom čase a na jednom místě. Tato hromadná organizace často neumožňuje flexibilně reagovat na aktuální potřeby a prožívání jednotlivých dětí v zařízení. Fungování zařízení se takřka vždy řídí podle celku. Na individuální odchyly není při běžném provozu příliš prostor. Řízená část každodenního programu by se přitom měla věnovat individuálním důvodům a okolnostem, které vedly k umístění každého jednoho dítěte do zařízení.

5

Zařízení by se měla více zaměřit na přípravu dětí na dospělý život. Měla by v dětech rozvíjet samostatnost, posilovat jejich dovednosti a sebedůvěru, děti by měly mít každý den příležitost k tomu činit volbu a rozhodnutí. Děti by v závislosti na jejich individuálních schopnostech měly být v rozumné míře zapojovány do každodenních činností, jako například nákupu potravin, přípravy jídla, denního plánování apod. Život v zařízení by se v tomto neměl lišit od běžného života.

PŘEHLED DOPORUČENÍ

Doporučení pro MŠMT:

Péče o děti se speciálními potřebami

- » navrhnout právní úpravu, která zařízením umožní v individuálních případech přijmout omezující opatření za účelem ochrany dítěte před zásahem do jeho integrity,
- » definovat cílovou skupinu výchovně léčebné péče nikoliv skrze zdravotní diagnózy dětí, ale skrze individuální potřeby každého konkrétního dítěte,
- » upravit zákonem specifika výchovně léčebné péče a povinnost zajistit odbornou a intenzivní individuální péči²⁴⁶ i s případnými režimovými opatřeními, zasahují-li do práv dítěte,
- » připravit zákonnou úpravu léčebné složky výchovně léčebného režimu,
- » připravit právní úpravu standardu, který budou muset zařízení poskytující výchovně léčebnou péči splňovat, a nastavit systém registrace či certifikace tohoto druhu péče.

Nevhodné prostory

- » započít s transformací velkokapacitních zařízení umístěných v historických budovách mimo komunitu na zařízení rodinného typu, která budou začleněna do běžné zástavby.

Další dílčí nedostatky v právní úpravě ústavní výchovy

- » upravit rozsah možného snížení či zvýšení kapesného, a umožnit tak zařízením využívat tento motivační nástroj v práci s dětmi,

---

246. Srov. § 2 odst. 10 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

- » stanovit vyhláškou standardy kvality pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v zařízeních,
- » upravit systém zamítání žádostí o dovolenky dětí u rodičů či blízkých tak, aby byl méně formálním, ale zároveň zaručoval rodičům (či jiným žadatelům) možnost se proti jednání ředitele při schvalování dovolenek bránit.

Doporučení pro MŠMT a MPSV:

Péče o děti se speciálními potřebami

- » nastavit systém multidisciplinárního posouzení potřeb dítěte; vždy zvážit možnost umístění do běžného zařízení s individuálními doporučeními pro úpravu režimu a podmínek, případně s využitím dostupných ambulantních služeb; pokud nelze rozumně očekávat naplnění prospěchu dítěte v běžném zařízení, pak vybrat zařízení poskytující výchovně léčebný režim,
- » otevřít debatu o tom, kdy je pro děti se specifickými potřebami vhodnější pobyt v zařízení sociálních služeb a kdy ve školském zařízení.

Doporučení pro MŠMT, MPSV a MS:

Přemísťování dětí v rámci sítě zařízení

- » zmapovat délku řízení o umístění a přemístění dětí s nařízenou ústavní výchovou a na základě toho přijmout opatření, která rozhodování soudů výrazně urychlí,
- » iniciovat změnu systému rozhodování o umístění či přemístění dítěte do konkrétního zařízení tak, aby nedocházelo k porušování práv dětí.

Doporučení zařízením:

Příchod dítěte do zařízení

- » bezprostředně po přijetí navazovat kontakt s rodinou dítěte,
- » zpracovat informace o právech dětí a možnostech jejich realizace v podobě přiměřené věku, dovednostem a jazykovým kompetencím dětí, předávat je dětem při příchodu do zařízení a zveřejnit je na viditelném a přístupném místě,
- » neomezovat práva dětí obecným odkazem na adaptační dobu.

Organizace aktivit:

- » dát dětem možnost podílet se na programu svého dne, přizpůsobovat jej potřebám a preferencím každého z nich, snažit se jej co nejméně postihovat provozními okolnostmi,
- » za spolupráce s diagnostickým ústavem vypracovávat PROD a následně jej v řízených částech dne pomocí odborné práce s dítětem naplňovat, případně průběžně modifikovat tak, aby mohlo co nejdříve dojít k ukončení ústavní výchovy,

---

Stravování

- » podporovat děti v samostatné přípravě jídel, za tímto účelem dovybavit kuchyně na skupinách vhodnými spotřebiči,
- » přenést stravování v co největší míře na jednotlivé skupiny.

Hodnocení dítěte

- » hodnotit transparentně a v souladu s cíli, zásadami a principy péče,
- » neomezovat v rámci hodnocení práva dětí stanovená zákonem,
- » upřednostňovat pozitivní motivaci dětí,
- » seznámit s pravidly hodnocení dětí i personál.

Regulace chování

- » pro trestání dětí používat pouze zákonem předpokládaná opatření ve výchově, při jejich ukládání se řídit zákonem o výkonu ústavní a ochranné výchovy,
- » uvádět v zápisu o uložení opatření ve výchově důvody, které k němu s ohledem na okolnosti každého jednotlivého případu vedly,
- » neukládat dětem za jedno jednání vícero opatření ve výchově,
- » neukládat opatření ve výchově osobám s ukončenou ústavní výchovou,
- » nesnižovat kapesné do doby, než to bude právní úprava umožňovat,
- » vymezit ve vnitřním řádu konkrétní postup při omezování vycházek a tento postup respektovat.

Hospodaření s finančními prostředky

- » prakticky učit děti zásadám hospodaření s penězi,
- » neprovádět dohled nad tím, za co dítě utratí své kapesné; nevyžadovat po dětech sdělení účelu, pro který žádají o vydání svých finančních prostředků a nevyžadovat po nich účtenky,
- » na skupinách hospodařit s rozpočtem, a posilovat tak individuální odpovědnost dětí při nakládání s finančními prostředky,
- » neuplatňovat kolektivní tresty za škodu způsobenou jedním dítětem.

Pravidla pro nakládání s osobními věcmi dítěte

- » umožňovat dětem za stanovených pravidel (např. zákaz užívání během skupinových aktivit) užívat jejich vlastní elektronická zařízení,
- » nebránit dětem v půjčování věcí.

Příprava na uplatnění se na trhu práce

- » v rámci přípravy na samostatný život dětem pomáhat také s budoucím uplatněním na trhu práce.

Násilí a šikana mezi dětmi

- » nastavit systém prevence a následného řešení jednotlivých případů šikany mezi dětmi,

- » zajistit vychovatelům a odbornému personálu vzdělání v oblasti práce s šikanou,
- » v případě koedukovaného zařízení dbát na prevenci sexuálního násilí mezi dětmi, a pokud k němu přesto dojde, důsledně a systematicky s tímto pracovat.

Kontakt dítěte s rodinou a přáteli

- » umožnit dětem v zásadě neomezený přístup k mobilním telefonům a stanovit pravidla pro jejich užívání,
- » zajistit dětem přístup k bezpečnému internetu,
- » umožňovat dětem opustit zařízení za účelem samostatné vycházky v zásadě každý den a vyhradit pro ně dostatečně dlouhou dobu na to, aby je děti mohly smysluplně využívat,
- » v individuálních případech, kdy hrozí zásah do integrity dítěte, omezit na nezbytně dlouhou dobu právo dítěte na samostatnou vycházku a zároveň pracovat na odstranění rizika tak, aby dítě mohlo samostatnou vycházku bezpečně absolvovat.
- » zamítnat žádosti o dovolenky jen na základě zákonných důvodů a podporovat děti v trávení volného času mimo zařízení,
- » nevázat povolování dovolenek na hodnocení dětí, vnímat pobyty u rodiny jako právo dítěte, nikoli odměnu.

Zastupování dítěte a rozhodování o jeho záležitostech

- » zastupovat děti ve věcech zásadní důležitosti pouze v případech, kdy jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte je v jeho zájmu,
- » zastupovat děti pouze na základě výslovného zmocnění zákonných zástupců ke konkrétně specifikovanému úkonu a upustit od praxe získávání předem udělených obecných souhlasů,
- » zastupovat dítě při poskytování zdravotních služeb pouze v případech, kdy s ohledem na jeho rozumovou a volní vyspělost či povahu zdravotního úkonu dítě není způsobilé vyslovit souhlas a současně hrozí nebezpečí z prodlení a souhlas zákonného zástupce nelze bez zbytečného odkladu získat,
- » neuplatňovat praxi získávání předem udělených zmocnění zákonných zástupců dítěte k jeho zastupování zařízením při poskytování zdravotních služeb,
- » ve věcech souvisejících se vzděláním zastupovat dítě pouze tehdy, kdy jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte je v jeho zájmu,
- » v případě střetu zájmů iniciovat řízení o ustanovení kolizního opatrovníka.

Personál

- » zajistit dostatek pedagogického personálu pro stabilní fungování skupin, nebo odpovídajícím způsobem snížit kapacitu zařízení,
- » k rozdělování rodinných skupin z provozních důvodů přistupovat jen v opravdu výjimečných případech,
- » zajistit personálu prostor pro sdílení a získání zpětné vazby s cílem minimalizovat riziko syndromu vyhoření či nežádoucího jednání vůči dětem,
- » v případech, kdy se ukáže, že klíčový pracovník má k dítěti záporný vztah, hledat v součinnosti s dítětem cesty k obnově či posílení vzájemné důvěry, poskytnout pracovníkovi odbornou podporu pro změnu jeho přístupu k dětem, a případně přidělit dítěti jiného klíčového pracovníka.

Prostředí

- » nevyužívat kamerový systém a mříže v prostorách, ve kterých se nacházejí děti s ústavní výchovou,
- » v případě existence kamerového systému v zařízení informovat děti a personál o přítomnosti kamer, způsobu jejich využití a zpracování záznamů,
- » místnost zdravotní izolace (ošetřovny) používat pouze pro pobyt dětí ze zdravotních důvodů,
- » zvažovat nutnost umístování dětí na zdravotní izolaci,
- » nezamykat děti na zdravotní izolaci; zajistit, aby vždy měly možnost přivolat v případě potřeby sloužícího pracovníka,
- » umožnit dětem, aby mohly mít na zdravotní izolaci své osobní věci,
- » zajistit dětem umístěným na zdravotní izolaci pravidelný kontakt s pracovníkem,
- » zavést prostředky, které dětem umožní výchovnou, vzdělávací či zájmovou činnost po dobu jejich pobytu na zdravotní izolaci,
- » zajistit všem dětem na pokojích uzamykatelný prostor, kam si mohou uložit své osobní věci,
- » umožnit starším dětem v závislosti na jejich individuálních schopnostech uzamykat si svůj pokoj,
- » nevyžadovat po dětech, aby spaly s otevřenými dveřmi,
- » zřídit důstojně a vhodně vybavený návštěvní prostor, kde bude mít dítě s návštěvníkem dostatek soukromí a nebude rušeno,
- » vybavit toalety a koupelny funkčními uzamykatelnými mechanismy,
- » vybavit toalety a koupelny prvky zaručujícími soukromí.

Pravidla pro podávání a vyřizování stížností

- » upravit pravidla pro podávání a vyřizování stížností (kdo vyřizuje, v jaké lhůtě, jakým způsobem) ve vnitřním řádu,
- » pravidla v dětem srozumitelné formě zpřístupnit dětem na skupinách (např. pověšením na nástěnky ve skupinách, zveřejněním na webu apod.),
- » umísťovat schránku důvěry do prostor, kde se mohou děti běžně pohybovat bez dozoru dospělých,
- » zpřístupnit na nástěnkách v rodinných skupinách kontakty na zřizovatele, místně příslušného dozorového státního zástupce, ČŠI, ministerstvo a veřejného ochránce práv spolu s informací, že na tyto instituce se děti mohou obracet se svými stížnostmi, aniž by obsah podání někdo z personálu zařízení kontroloval.